

**بررسی موافقت‌نامه
تجارت ترجیحی و تجارت آزاد
میان جمهوری اسلامی ایران
و جمهوری عربی سوریه**

دفتر مطالعات آماری و راهبردی صنعت نساجی

انجمن صنایع نساجی ایران

تهیه و تنظیم: لیلا بیاتی

شهریور ماه ۱۳۸۹

به نام خدا

بررسی موافقت نامه تجارت ترجیحی و تجارت آزاد میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه

مقدمه:

پیرو خبر مندرج در روزنامه اطلاعات روز شنبه ۳۰ مرداد ۱۳۸۹ شماره ۲۴۸۲۹ با عنوان «عقد قرارداد تجارت آزاد بین ایران و سوریه» که به نقل از سایت ایرنا در مصاحبه با دکتر غضنفری وزیر بازرگانی به چاپ رسیده و عنوان گردیده که این توافق می‌تواند حجم ۴۰۰ میلیون دلار کنونی مبادلات فیما بین را تا ۲ میلیارد دلار افزایش دهد، مطالبی درخصوص ترجیحات تعرفه‌ای و تجارت آزاد و وضعیت مبادلات بازرگانی بین کشورهای ایران و سوریه ذکر می‌گردد.

ترجیحات تعرفه ای (PTA):

ساده‌ترین و مقدماتی‌ترین نوع همگرایی اقتصادی، انعقاد موافقتنامه‌های تجارت ترجیحی است که کشورهای طرف قرارداد بر محصولات وارداتی یکدیگر نرخ‌های تعرفه ترجیحی اعمال می‌کنند. موافقتنامه های تجارت ترجیحی (PTA) توافقاتی بین دو یا چند کشور است که در آنها تعرفه های وضع شده بر کالاهای تولید شده در کشورهای عضو، کمتر از تعرفه های وضع شده بر کالاهای تولید شده در کشورهای غیر عضو می باشد.

تعرفه های ترجیحی نوعاً به دلیل تفاوت در میزان حقوق گمرکی و عوارض ورودی نسبت به واردات کالای مشابه با تعرفه عادی برای کشور نی نفع نسبت به سایر کشورها، امتیازی برای کشور صادر کننده کالا محسوب می شود و در عین حال متضمن توسعه صادرات و شکوفایی اقتصاد آن کشور با کشورهایی است که احتیاج به حمایتی از این دست را دارند و اگر مورد حمایت کشورهای پیشرفته صنعتی قرار نگیرند قادر به صدور کالای خود به خارج از مرزهای قلمرو گمرکی نیز نمی باشند ، البته این نکته در قالب موافقتنامه های چند جانبه و تحت عنوان حمایت کشورهای پیشرفته از کشورهای در حال توسعه صادق است ، منتهی شکل دیگر این مزایا زمانی است که موضوع مبادلات پایاپای بین دو یا سه گروه از کشورها و تقریباً در شرایط مساوی از لحاظ صنعت ، اقتصاد برقرار شده و ترجیحاتی برای یکدیگر نسبت به دیگری کشورهای غیر عضو قائل شوند در این صورت نیز شناخت کشور مبداء حائز اهمیت خواهد بود زیرا که قطعاً در صورت فقدان گواهی مبداء استفاده از این ترجیحات میسر نخواهد شد .

انعقاد اینگونه موافقتنامه‌ها به‌عنوان یکی از راهکارهای تنظیم ترتیبات تجاری محسوب می‌شود و از مهمترین ابزارهایی است که با هدف گسترش روابط تجاری مورد توافق کشورهای مختلف قرار می‌گیرد. این موافقتنامه‌ها با هدف ایجاد تسهیلات مناسب در روابط اقتصادی میان کشورها و توسعه تجارت منطقه‌ای و دوجانبه به ارائه مزایا و امتیازاتی به طرف‌های تجاری می‌پردازند.

به دنبال افزایش چشمگیر صادرات و واردات در اقتصاد جهانی، توجه به موافقتنامه های تجارت ترجیحی (PTA) در سطح جهان و از جمله در منطقه آسیا گسترش یافته است. در حال حاضر حدود ۹۷ درصد از کل تجارت جهانی متعلق به کشورهای است که حداقل عضو یکی از موافقتنامه های تجارت ترجیحی می باشند، در حالیکه این نسبت در سال ۱۹۹۰ حدود ۷۲ درصد بوده است. کشورهای ترکیه، پاکستان و ایران از جمله کشورهایی هستند که اخیراً به سمت انعقاد موافقتنامه های تجاری دو جانبه در خاورمیانه و ویژه با کشورهای مسلمان و همسایه خود گرایش پیدا کرده اند.

تجارت آزاد (FTA):

تجارت آزاد مدل تجاری است که در آن کالاها و خدمات بدون محدودیت‌های دولتی بین و یا درون کشورها انتقال می‌یابد. این محدودیت‌ها شامل مالیات و تعرفه است. در تجارت آزاد کشورها می‌توانند با بهره‌برداری از تخصص در تولید کالاها و خدماتی که آنها به صورت کارآمدتری می‌توانند ارائه دهند، و مبادله این کالاها و خدمات با کالاها و خدماتی که کشورهای دیگر با کیفیت بالاتر و هزینه کمتر تولید می‌کنند، سودی ببرند. به این ترتیب، کشورها از تولید کارآمدتر، انتخاب بیشتر برای مصرف‌کننده‌ها و کالاها و خدمات بهتر با هزینه کمتر بهره‌مند خواهند شد.

موافقتنامه تجارت آزاد یکی از عناصر کلیدی مناطق تجارت آزاد است. بازار آزاد همان اقتصاد آزاد است که در آن خریداران و فروشندگان بدون هیچ قید و شرطی از لحاظ قیمت و مقدار باهم معامله می‌کنند و هیچگونه اجباری در خرید و فروش نیست. دولت افراد را آزاد گذاشته و تولیدکنندگان به خواست و رضایت خود به تولید می‌پردازند، و دولت هیچگونه مداخله‌ای برای تعیین قیمت و مقدار محصول تولیدی نمی‌کند.

ارزش تجارت آزاد ابتدا توسط آدام اسمیت مشاهده شد و او اولین کسی بود که به این نظریه پرداخت. او اظهار داشت:

«شعار هر نان‌آور دوران پیشی این است که هرگز سعی نکن چیزی را که هزینه ساخت آن در خانه از هزینه خرید آن بیشتر است در خانه تولید کنی... اگر یک کشور خارجی بتواند کالایی را ارزان‌تر از آنچه خودمان می‌توانیم تولید کنیم به ما عرضه کند، بهتر است آن کالا را وارد کرده و بر تولید کالاهایی که در آنها مزیت داریم، متمرکز شویم.»

اکثر افراد این استدلال را می‌پذیرند؛ اما آنها نگران این هستند که اگر یک کشور دیگر، مثلاً چین، بتواند همه چیز یا تقریباً همه چیز را ارزان‌تر از آنها تولید کند، چه اتفاقی روی خواهد داد. آیا در این صورت تجارت آزاد چین با آمریکا به بیکاری کارگران آمریکایی که خود را ناتوان از رقابت با نیروی کار ارزان‌تر چینی می‌بینند، منجر نخواهد شد؟ پاسخ این سوال منفی است. دیوید ریکاردو در سال ۱۸۱۰ دلیل این امر را به خوبی توضیح داد.

بر طبق دیدگاه ریکاردو اگر کشوری در تولید هر کالایی دارای مزیت مطلق باشد هنوز هم تجارت برای هر دو کشور سودآور خواهد بود زیرا که هر کشور در تولید کالایی تخصص می‌یابد که هزینه نسبی تولید آن در داخل کشور پایین‌تر باشد و کالایی را وارد می‌نماید که هزینه نسبی تولید آن در داخل نسبت به کالای دیگر بالاتر باشد. ریکاردو اظهار داشت حتی اگر کشوری در تولید هر دو کالا دارای مزیت مطلق در مقایسه با کشور دیگر نباشد باز داد و ستدی که حاوی منافع متقابل است می‌تواند بین هر دو طرف صورت بگیرد و کشوری که دارای کارایی کمتری است باید در صدور و تولید کالایی تخصص پیدا کند که در آن مزیت مطلق کمتری ندارد این همان کالایی است که آن کشور در تولید آن دارای مزیت نسبی است. از سوی دیگر باید کالایی را که مزیت مطلق بیشتری ندارد را وارد کند این قانون به قانون مزیت نسبی معروف است.

فرض اساسی نظریه ریکاردو در اوایل قرن نوزدهم در انگلستان بر نیروی کار مهمترین عامل تولید متکی بود. در آن نظریه اکثر کارگران مهارت‌های تخصصی کمی داشتند بنابراین فرض نیروی کار همگن فرض درستی بود. اما با گذشت زمان این مفروضه به مرور نقض گردید. سرمایه در کنار نیروی کار از اهمیت قابل توجهی برخوردار گردید و نیروی کار نیز برحسب مهارت‌ها متمایز شدند. تکنولوژی با سرعت زیاد تغییر یافت، به طوریکه واحدهای تولیدی با نوع تکنولوژی متفاوت از هم متمایز گردیدند

ویژگی‌های تجارت آزاد

- تجارت آزاد داری ویژگی‌های زیر است:
- تجارت کالا بدون تعرفه و گمرک و یا دیگر موانع تجاری
- دسترسی آزاد به بازارها
- عدم وجود سیاست‌های منحرف کننده تجارت که به سود برخی از افراد و شرکت‌ها باشد.
- دسترسی آزاد به اطلاعات بازار
- جنبش آزاد کارگری در بین و داخل کشورها
- حرکت آزاد سرمایه در بین و داخل کشورها

تفاوت بین تعرفه ترجیحی و تجارت آزاد:

تعرفه ترجیحی یکی از ساده ترین اشکال ادغام اقتصادی است و در برخی از ادبیات همگرایی این ترجیحات را "ترتیبات تجاری ترجیحی" می نامند، در این مرحله شرکای تجاری تعرفه های گمرکی را برای یکدیگر کاهش می دهند.

در این وضعیت کشورهای مربوطه "تعرفه های گمرکی"، "محدودیت‌های غیر تعرفه ای"، و "محدودیت‌های کمی"، را برای سایر کشورهای غیر عضو، دست نخورده باقی می گذارند. در واقع اولین مرحله از همکاری منطقه ای کشورها می باشد که در آن با اعمال تعرفه های ترجیحی برای یکدیگر، تجارتی سهل تر و پر سود تر را دنبال می کنند در حالی که کشورهای ثالث از این تعرفه های ترجیحی محروم می باشند.

اما در تجارت آزاد کشورهای عضو، حذف کلیه تعرفه های گمرکی، محدودیت‌های غیر تعرفه ای و محدودیت‌های کمی را برای یکدیگر اعمال می کنند. در این مرحله از ادغام اقتصادی، اعضای منطقه ترتیبات تجاری ترجیحی به صورت دو جانبه تمام محدودیت‌های تعرفه ای و غیر تعرفه ای را برای یکدیگر حذف می کنند اما هر عضو می تواند تعرفه های گمرکی خاص خود را از کشورهای غیر عضو دریافت کند.

بنابراین می توان گفت دولت‌های عضو آزادانه می توانند سیاست‌های گمرکی و تجاری خود را در مقابل کشورهای غیر عضو با اعمال برخی محدودیت‌ها اجرا نمایند و یا حتی آنها را حذف نمایند. مشکل عمده ای که در این مرحله پیش می آید موضوع منشاء کالاهای وارداتی است. گفته شد که کشورهای عضو تعرفه های خود را در مقابل یکدیگر حذف می کنند اما ممکن است هریک از این کشورها در مقابل کشورهای غیر عضو تعرفه خاصی نداشته باشند. این است که کشورهای عضو باید دقیقاً مشخص کنند که کدام کالاها مشمول حذف تعرفه قرار می گیرند. به عنوان مثال مقرر می کنند کالاهایی که به طور کامل در داخل منطقه تولید شده اند، مشمول حذف تعرفه ها هستند. در نتیجه کالاهایی که حتی یک قطعه از آنها در کشورهای غیر عضو تولید و وارد منطقه می شوند مشمول حذف تعرفه ها نمی شوند. راه دوم این است که درصدی برای این کار مشخص می کنند به عنوان مثال بگویند کالاهای تولیدی که بخشی از آن ها از خارج از منطقه وارد می شود، به شرطی مشمول تعرفه ها قرار می گیرند که ارزش نهایی تولیدات از پنجاه درصد ارزش صادرات آن بیشتر باشد. این معیار به معیار درصد موسوم است و قواعد فوق را "قواعد مبداء" می نامند.

حال براین اساس تعریف جدیدی از منطقه تجارت آزاد می توان ارائه کرد. تشکیل منطقه تجارت آزاد براساس توافق گروهی از کشورها در مورد حذف تعرفه ها و محدودیت‌های مقداری بر کالاهای وارداتی است که بخشی از این کالاها در دیگر کشورهای عضو تولید می شود. مسئله مورد تأکید این است که در یک منطقه تجارت آزاد، تجارت بین اعضا به طور کامل آزاد نبوده و مبتنی بر قوانین و مقررات خاص مورد توافق می باشد. این تعریف در واقع منطبق با شرایط فعلی مناطق تجارت آزاد فعال در عرصه تجارت بین الملل می باشد. به عنوان مثال قرارداد منطقه تجارت آزاد اروپا عنوان می کند: کالاهایی که می خواهند مشمول رفتار منطقه تجارت آزاد شوند، باید از یکی از اعضا به عضو دیگر صادر شده یا تحت شرایطی از داخل منطقه نشأت بگیرند.

حال با توضیحات فوق اطلاعات اقتصادی کشور سوریه را بررسی می کنیم.

اطلاعات پایه کشور جمهوری عربی سوریه

مساحت: ۱۸۵ هزار کیلومتر مربع

جمعیت: ۱۹/۷ میلیون نفر

تولید ناخالص داخلی: ۸۷/۰۲ میلیارد دلار

نرخ تورم: ۷٪

درآمد سرانه: ۴۵۰۰ دلار

بدهی خارجی: ۴ میلیارد دلار (به استثنای بدهی های نظامی به روسیه)

ذخایر ارز و طلا: ۶/۱۰۴ میلیارد دلار

واحد پول: لیر (هر ۵۱/۵ لیر معادل یک دلار)

درآمد ارزی: ۷ میلیارد دلار

بودجه: درآمد ۱۰/۹ میلیارد دلار - هزینه ها ۱۲/۷۷ میلیارد دلار

نرخ بهره سپرده های بانکی: ۵٪

نرخ تسهیلات: ۱۰٪

میزان کل صادرات (سال ۸۷): ۶۳۷۲ میلیون دلار

میزان کل واردات (سال ۸۷): ۱۲۸۰۲ میلیون دلار

شریک عمده سوریه: در صادرات ۵۵٪ و در واردات ۴۱٪ - اروپاست.

محصولات عمده صنعتی: نفت، منسوجات، مواد غذایی، نوشیدنیها، تنباکو

سهم صادرات در تجارت جهانی (سال ۲۰۰۷): ۰/۰۸٪

سهم واردات در تجارت جهانی (سال ۲۰۰۷): ۰/۱٪

میزان کل صادرات به ایران (سال ۸۷): ۱۶۱۳۵ هزار دلار

میزان کل واردات از ایران (سال ۸۷): ۳۲۰۷۸۳ هزار دلار

تراز تجاری ایران و سوریه: ۳۰۴۶۴۸ + هزار دلار به نفع ایران

کشورهای عمده واردکننده کالا از سوریه: آلمان، ایتالیا، فرانسه، عربستان سعودی، ترکیه، اردن

کشورهای عمده صادرکننده کالا به سوریه: چین، ایتالیا، روسیه، آلمان، ترکیه، عربستان سعودی

اقلام عمده صادراتی به جهان: نفت و فرآورده های نفتی، میوه جات و سبزیجات، نخ پنبه ای، گوشت و حیوانات زنده،

کندم، پارچه

اقلام عمده وارداتی از جهان: ماشین آلات، تجهیزات حمل و نقل، محصولات فلزی، مواد شیمیایی و محصولات آن،

پلاستیک

عضویت در سازمانهای بین المللی و منطقه ای: سازمان بین المللی پول، ایکائو، گروه ۷۷، انرژی اتمی، اتحادیه عرب، اوپک،

کنفرانس اسلامی، ملل متحد، آنکتا، بانک توسعه اسلامی و ...

مهمترین اقلام صادراتی ایران به سوریه در سال ۱۳۸۷:

نام کالا	ارزش (هزار دلار)	درصد از کل
اجزا و قطعات توربین های گازی	۶۹۹۳۳	۲۱/۸
پسته تازه یا خشک کرده	۳۱۹۴۶	۹/۹۶
ژنراتورها با جریان متناوب	۳۰۰۵۹	۹/۳۷
قطعات منفصله جهت تولید خودروی سواری	۲۱۴۷۶	۶/۷
دستگاههای گیرنده و فرستنده	۲۰۶۶۸	۶/۴
شیرآلات بهداشتی	۱۴۵۲۹	۴/۵
اجزاء و قطعات بدنه	۱۳۱۲۳	۴/۰۹
سایر مجموعه سیمها	۱۲۹۹۷	۴/۰۵
سایر کالاها	۱۰۶۰۵۲	۳۳

ماخذ: گمرک ج.ا.ایران

مهمترین اقلام وارداتی ایران از سوریه در سال ۱۳۸۷:

نام کالا	ارزش (هزار دلار)	درصد از کل
پلی اوره تان به اشکال ابتدایی	۳۶۶۸	۲۲/۷
روغن زیتون بکر	۷۴۲	۴/۶
نوار لبه و روکش اوراق فشرده	۱۷۳۹	۱۰/۷
ورق HPL	۱۹۸۸	۱۲/۳۲
سایر دوربینهای یک چشمی	۱۱۴۰	۷/۰۶
پارچه های نسجی آغشته با پلی وینیل کلراید	۷۱۶	۴/۴۳
ورقه های داغ زنی	۴۳۷	۲/۷
اجزا و قطعات و متفرعات و سایل نقلیه	۳۵۵	۲/۲
سایر کالاها	۵۳۵۰	۳۳/۱۵

ماخذ: گمرک ج.ا.ایران

تفاهم نامه های امضا شده با ایران:

- موافقتنامه حمایت و تشویق از سرمایه گذاری
- موافقتنامه اجتناب از اخذ مالیات مضاعف
- موافقتنامه همکاریهای نمایشگاهی
- موافقتنامه ترجیحات تجاری
- موافقتنامه گمرکی
- موافقتنامه بازرگانی
- موافقتنامه حمل و نقل (جاده ای ، هوایی ، ریلی، دریایی)
- یادداشت تفاهم در زمینه استاندارد و حفظ کیفیت
- یادداشت تفاهم در زمینه گردشگری
- موافقتنامه تأسیس شورای مشترک بازرگانی ایران و سوریه

میزان تعرفه ترجیحی میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه:

به منظور اجرای موافقت نامه تجارت ترجیحی میان جمهوری اسلامی ایران و جمهوری عربی سوریه، طرفهای متعاقد توافق نمودند که برنامه زیر را در مورد ترجیحات تعرفه‌ای مبادله شده اعمال نمایند.

درخصوص حاشیه ترجیح کالاهای صنعتی، طرفهای متعاقد توافق کردند به طور دوجانبه کاهش‌های زیر را در مورد کالاهای صنعتی مذکور در فهرستهای مربوط به خود اعمال کنند:

- کالاهای مشمول تعرفه‌های بین ۵ تا ۲۰ درصد از حاشیه ترجیح ۱۵ درصدی برخوردار خواهند بود.

- کالاهای مشمول تعرفه‌های بین ۲۱ تا ۳۰ درصد از حاشیه ترجیح ۲۰ درصدی برخوردار خواهند بود.

- کالاهای مشمول تعرفه‌های بین ۳۱ تا ۵۰ درصد از حاشیه ترجیح ۲۵ درصدی برخوردار خواهند بود.

- کالاهای مشمول تعرفه‌های بین ۵۱ درصد و بیش از آن، از حاشیه ترجیح ۳۰ درصدی برخوردار خواهند بود.

* درخصوص کالاهای منسوجات، طرفهای متعاقد توافق کرده‌اند نرخ‌های تعرفه‌ای کاهش یافته خاص را در مورد محصولات فصول ۶۱ (مربوطه به لباس و متفرعات لباس، کشیاف یا قلاب باف) و ۶۲ (مربوط به لباس و متفرعات لباس، غیرکشیاف و غیرقلاب باف) نظام هماهنگ توصیف و طبقه‌بندی کالا اعمال کنند:

- تعرفه‌های اعمال شده بر صادرات سوریه به ایران در فصول ۶۱ و ۶۲، پنجاه درصد خواهد بود.

- تعرفه‌های اعمال شده بر صادرات ایران به سوریه در فصول ۶۱ و ۶۲، سی و پنج درصد خواهد بود.

کالاهای جمهوری اسلامی ایران که جهت ورود به کشور جمهوری عربی سوریه دارای تعرفه ترجیحی می‌باشند:

این اقلام ۲۶۱ ردیف می‌باشند که ۲۰۰ ردیف آن را کالاهای نساجی تشکیل می‌دهند یعنی ۷۶/۶ درصد از اقلام دارای تعرفه ترجیحی را منسوجات تشکیل می‌دهند که عمدتاً پوشاک‌های مختلف مردانه و زنانه و شستنی‌های رختخواب هستند و نرخ ورودی جمهوری عربی سوریه برای این کالاها به ویژه پوشاک ۵۰ درصد می‌باشد. که طبق توضیحات ذکر شده از حاشیه ترجیح ۲۵ درصدی برخوردار خواهند بود.

کالاهای جمهوری عربی سوریه که جهت ورود به کشور جمهوری اسلامی ایران دارای تعرفه ترجیحی می‌باشند:

این اقلام ۲۹۷ ردیف می‌باشند که ۲۰۶ ردیف آن را کالاهای نساجی تشکیل می‌دهند یعنی ۶۹/۶ درصد از اقلام دارای تعرفه ترجیحی را منسوجات تشکیل می‌دهند که عمدتاً پوشاک‌های مختلف مردانه و زنانه و شستنی‌های رختخواب و پارچه‌های پنبه‌ای می‌باشند و نرخ ورودی جمهوری اسلامی ایران برای اکثر این کالاها به ویژه انواع پوشاک ۱۰۰ درصد می‌باشد که طبق توضیحات ذکر شده از حاشیه ترجیح ۳۰ درصدی برخوردار خواهند بود.

نتیجه گیری:

در پیش نویس موافقت نامه تجارت آزاد بین ایران و سوریه که بین وزرای بازرگانی دو کشور امضاء و مبادله شده است، پیش‌بینی شده که حجم مبادلات دو کشور از ۴۰۰ میلیون دلار کنونی به ۲ میلیارد دلار افزایش یابد. حال با توجه به این که بیشترین درصد مبادلات دو کشور مربوط به منسوجات می‌باشد و کشور سوریه اقلام قابل توجهی برای صدور به ایران ندارد که شاید بهترین آنها پنبه باشد لذا فرصت مناسبی است برای نساجان کشور که نسبت به صدور کالاها و منسوجات نساجی به آن کشور اقدام نمایند و در همین ارتباط لازم است که در نمایشگاه‌هایی که از سوی جمهوری اسلامی ایران در آن کشور برگزار می‌گردد به صورت فعال شرکت نمایند.

از طرفی با توجه به رفتارهای تحریمی برخی کشورها، گسترش مناسبات تجاری با سوریه می‌تواند زمینه حضور ایران را در بازارهای جدید فراهم کند.

و از سویی امضای این قرارداد می‌تواند امکان مناسبی جهت بهره‌مندی از منافع تجارت آزاد برای صنعتگران و تجار را فراهم کرده و تمرین مناسبی برای آشنایی با قواعد آن باشد.

دفتر مطالعات راهبردی و آماری صنعت نساجی

انجمن صنایع نساجی ایران

تهیه و تنظیم: لیلا بیانی

شهریور ۸۹

منابع: سایت‌های سازمان توسعه تجارت، اتاق بازرگانی و صنایع و معادن ایران، بانک اطلاعات صنعتی و بازرگانی ایرانی، آفتاب، america.gov و روزنامه‌های اطلاعات و دنیای اقتصاد.